

Modernlik ve Müphemlik¹

Eli Zaretsky², Çeviri: Müleyke Barutçu³

Bauman, Zygmunt. 1991. *Modernity and Ambivalence*. New York: Cornell University Press. 285 Pages.⁴

Zygmunt Bauman'a göre, "modernite" yani kültürel ve sosyal bir proje olan Aydınlanma düzen, plan, yönetim, adlandırma ve ayrıştırma yönelimleriyle nitelenir. *Modernity and Holocaust*⁵ (1989) kitabında geliştirdiği iddiasına göre Bauman, modernitenin başlıca unsurlarının ulus devletin "bahçecilik-ıslah-ameliyat" tutkularından müteşekkil olduğunu söyler. Komünizmi modernitenin en uygun örneği olarak kabul eder, zira kapitalist devletlerde henüz yarım kalmış akla uygun bakış açılarını gerçekleştirmeye çalışan bir "karşı kültürdür". Bauman'ın özgünlüğü bu projeyi kaos ya da düzensizlik olarak adlandırmaktan ziyade müphemlik, çokanlamlılıkla nitelenebilecek bir sosyal eylem alanı, temelsizlik, bilişsel ahenksizlik ve durumsallık olarak tanımlamasında yatar.

Bauman, modernitenin başlıca örneği olarak liberalizmin asimile eden hoşgörüsünü öne sürer. Ona göre, bireylere gösterilen hoşgörü, topluluklarda (her şeyden öte topluluğun değerleri meşru kılma güçlerinde) kendisini gösteren hoşgörüsüzlük ile daima ilişkilidir. Bu nedenle modern kültür tipik olarak içerisi (düzenlenmiş, kabul görmüş) ve dışarısı (düzensiz, kabul edilemez) arasındaki ayrıma bağlıdır. Bauman'ın iddiasına göre, ulus devlet "temelde düşmanlarla değil yabancılar sorunuyla uğraşmak üzere tasarlanmıştır" (Bauman, 1991: 63). Bauman, Nicholas Luchman'ın "işlevsel farklılıkların benimsenmesiyle kişiler bireysel olarak artık toplumun katıca tek bir alt sisteminde yer almaktan çıkarlar, daha ziyade bireylerin sosyal anlamda yerinden edilmiş olmaları öncülü kabul edilmelidir" görüşünden yararlanarak "yabancılığı" modern bireyselliğin ve kişisel yaşamın evrensel koşulu olarak niteler.

Buradan hareketle müphemlik dışarıdakine atfedilebilecek bir durum olmaktan ziyade ihtimaller dâhilinde kabul görmüş veya görmemiş "yabancının" durumudur. Tıpkı endüstriyel gelişimin çevresel atığı beraberinde getirmesi gibi düzen ve dâhil olma çabası da müphemlik ve durumsallığı beraberinde getirir. Bauman'ın gün yüzüne çıkardığı

---

¹ **Künye:** Zaretsky, Eli. 1992. "Modernity and Ambivalence. Zygmunt Bauman", *American Journal of Sociology*, Vol. 97, No. 5, 1519-1521. Chicago: The University of Chicago Press.

² Prof. Dr., The New School for Social Research, Tarih Bölümü, zarete@newschool.edu.

³ *Epokhé Sosyal Bilimler Dergisi*, Editör ve Çevirmen, barutcu@epokhe.press

⁴ **Türkçesi:** Bauman, Zygmunt. 2003. *Modernlik ve Müphemlik*. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

⁵ **Türkçesi:** Bauman, Zygmunt. 1997. *Modernite ve Holokost*. Çev. Süha Sertabiboğlu. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

psikolojik ve sosyal anlamda ehemmiyet taşıyan mesele (tıpkı Derrida'nın pharmakon'u gibi) "karar verilemezlik"tir, deneyim ve kurumların ikili zıtlığa karşı kafa yormasıyla ortaya çıkar. Bauman'ın analizine göre, bu nedenle postmodernite, malum arka yüzünün farkında olan ve bunu kabul eden modernitedir.

Bauman'ın analizi Alman Yahudileri'ni merkeze alır. Bu örneği, müphemliğin evhamlı, ikiyüzlü yapısının çözümsüz bir çelişki olduğunu açıklamak için kullanır: Alman Yahudileri asimile olmaya daha çok eğilim gösterdikçe, Yahudilikleri daha çok ön plana çıkmaya başladı. İkisi arasındaki sınır üzerinde yaşamak onları mütemadiyen kendilerini sorgulamaya, "yaşam boyu ve asla sonuçlanmayan bir sınava" mahkûm eder. Kendini sorgulamak Yahudi topluluğunun seçkin yapıyla beraber dile getirilir; bireyin kendisine yöneltilen utanca ilişkin psikolojinin bir utanç sosyolojisini tülemiş halidir ve "diğerlerine" karşı duyulan iğrenmedir. Asimelenin kendi içinde tezat oluşturan mantığı göz önünde bulundurulduğunda, utanca ilişkin hiçbir neden diğer nedenlerden ayrı tutulamazdı. Yazar Jacob Wasserman'ın belirttiği gibi, "diğerleri bir kredi hesabının keyfini sürerler... Fakat ben, tüm servetim üzerinde hak iddia etmek için her seferinde itimatnamemi göstermek zorunda kalırım".

Bauman'a göre, müphemlik ve durumsallık ne endoktrinasyon ne de bir uzman saltanatı tarafından devam ettirilir. Bu müphemlik ve durumsallığın evrensel deneyimi, modern toplumları "sistemantik eleştiri ve radikal toplumsal görüş ayrılıklarına karşı göz alıcı bir biçimde bağışıklık kazanmış" hale getirir (1991: 261). Bu tür eleştirilerin yokluğunda, Derrida gibi bir düşünür önemlidir çünkü "belirsizi, tüm varlığın meşru zeminine geri kavuşturur" (1991: 189).

Bauman'ın ustalıkla kaleme aldığı önemli iddialarına birkaç itirazım olacak. Öncelikle, Bauman, devleti, onun düzenleyiciliği veya akılsal işlevi bağlamında tanımlar fakat onun piyasayla ilişkisini ele almaz. Piyasa dediğimiz şey muhakkak ki düzenleyici ve akılcı eğilimlerin gelişmesine olanak sağlar (örn; merkezi yönetim, planlama). Ayrıca karşı normalleştirme eğilimlerini de meydana getirir. Yani hem Marksist anlamda akıldışı olan eğilimlere hem de devletin egemen mantığına karşıt olan eğilimlere yol açar.

Buna ek olarak, Bauman devlet ve ulusu öyle kolay bir şekilde birbirine eş tutuyor ki... Normalleştirici işlevi bağlamında devletin Foucaultcu tanımını kabul etsek bile, ulusal grupların neden içerideki ve dışarıdaki arasında yapılan ayrımı sürdürme peşinde olduğuna dair bir açıklamayla karşılaşmıyoruz. Mesela Freud'un *Group Psychology and the Analysis of the Ego*⁶ ve *Civilization and Its Discontents*⁷ çalışmalarında öne sürdüğü açıklamalara benzer bir açıklama olabilirdi. Bauman'ın Almanya örneğinde bile, devletin tarihindeki parçalar üzerinden sadece bireyleri değil kolektif azınlıkları da ulusa karşı

⁶ **Türkçesi:** Freud, Sigmund. 2014. *Grup Psikolojisi ve Ego Analizi*. Çev. Mehmet Ökten. İstanbul: Tutku Yayınevi.

⁷ **Türkçesi:** Freud, Sigmund. 1999. *Uygarlığın Huzursuzluğu*. Çev. Haluk Barışcan. İstanbul: Metis Yayınları.

muhafaza ettiğini görürüz. “Modernite” için vaka incelemesi olarak Almanya’yı değil de Amerika’yı almış olsak, bu her iki itiraz da bir noktada birleşir. Amerika’da bir yandan piyasa, devletle kıyaslandığında tüm düzensizliğiyle mümkün olan en büyük otonomiye sahiptir, öte yandan uzun vadeli olarak içerideki/dışarıdaki ayrımını yürütebilecek türden ırk temelli ya da homojen bir ulus ya da insanlar mevcut değildir.

Bir diğer itiraz ise Yahudilerin örnek olarak kullanılmasıyla ilgili. Bauman, modern asimile üzerine kurulu sosyal teorilerin ciddi anlamda büyük bir kısmının Yahudi deneyimlerine dayandığını belirtir, fakat Yahudileri seçmesinin kendi belirttiği başlıca nedeni (ürettikleri akli başında rivayetlerin çok oluşu) yeterli değildir. Bana göre, 19. ve 20. yüzyıl modernleşmesi ve asimilesinde Yahudi deneyiminin özellikle göze çarpmasının nedenleri henüz açıklanmamıştır.

Son olarak, Bauman’ın moderniteyi tek taraflı açıklaması onu kaçınılmaz bir şekilde, eleştirel olmayan bu nedenle de şenlikli bir postmodernite anlatımına yöneltmiştir. Aydınlanma, Bauman’ın resmettiğinden çok daha karmaşık ve dâhili olarak parçalara ayrılmış bir olgudur. En belirgin ayırt edici niteliği, muhtemelen, düzenleyici ve akılcı bir proje olması değildir (zira modernite öncesi çoğu imparatorluk da bu özelliklere sahipti). Daha ziyade pek de alışılmadık bir şey olan öz eleştiriye yaptığı vurgudur, kişinin kendi kabullerinin toplum tarafından mı (bilim, felsefe, sanat) yoksa birey tarafından mı şekillendirildiğinin incelenmesine dair sorgulamadır. Moderniteyi ilkinden ayıran bu nitelik, Bauman’a göre ancak 1970’lerde Batı düşüncesiyle gelen, farklılıkların hoşgörülmesi için elzem olan temeldir.

Kaynakça

Bauman, Zygmunt. 1991. *Modernity and Ambivalence*. New York: Cornell University Press.